

Η «ΓΛΩΣΣΑ ΤΟΥ ΣΩΜΑΤΟΣ» ΣΤΗΝ ΑΦΗΓΗΣΗ ΤΗΣ ΙΣΤΟΡΙΑΣ ΑΠΟ ΤΟΥΣ ΒΥΖΑΝΤΙΝΟΥΣ ΙΣΤΟΡΙΟΓΡΑΦΟΥΣ ΤΟΥ 11^{ΟΥ} ΚΑΙ ΤΟΥ 12^{ΟΥ} ΑΙΩΝΑ

Η παρουσία της γλώσσας του σώματος σε λογοτεχνικά κείμενα βυζαντινών συγγραφέων είναι ένα θέμα το οποίο έχει ελάχιστα εξεταστεί, σε αντίθεση με ανάλογα φαινόμενα στα λογοτεχνικά κείμενα του δυτικού μεσαίωνα ή άλλων εποχών και συγγραφέων.

Στη γλώσσα του σώματος συμπεριλαμβάνονται όλες οι μη λεκτικές μορφές επικοινωνίας, όπως τα φυσιολογικά χαρακτηριστικά, οι κινήσεις και οι στάσεις του σώματος, οι ενστικτώδεις αντιδράσεις, η συμπεριφορά στον χώρο και σε σχέση με άλλα άτομα, οι εκφράσεις του προσώπου και το βλέμμα, κα.. Στην προφορική φυσική επικοινωνία, βέβαια, η γλώσσα του σώματος ως φορέας μηνυμάτων μπορεί να έχει περιθωριακή ή και καθόλου σημασία. Όταν όμως πρόκειται για γραπτή επικοινωνία, και μάλιστα λογοτεχνική, όπου το κείμενο διαμεσολαβεί για να σχηματίσει ο αναγνώστης έννοιες και εντυπώσεις, έστω κι αν η γλώσσα του σώματος εμφανίζεται σποραδικά, ποτέ δεν είναι «άσημες» και τυχαίες οι αναφορές σε τέτοιου είδους λεπτομέρειες.

Επιλέγουμε να επικεντρώσουμε το ενδιαφέρον μας στον 11^ο και το 12^ο αιώνα, διότι σε αυτή την περίοδο έχουμε ένα σημαντικό αριθμό ιστορικών, αρκετοί από τους οποίους ξεχωρίζουν για το ιδιαίτερο λογοτεχνικό ύφος τους. Συγκεκριμένα θα μελετήσουμε διεξοδικά τα έργα των: Μιχαήλ Ψελλού, Μιχαήλ Ατταλειάτη, Ιωάννη Σκυλίτση, Γεωργίου Κεδρηνού, Νικηφόρου Βρυέννιου, Άννας Κομνηνής, Ιωάννη Κίναμου, Ιωάννη Ζωναρά, Κωνσταντίνου Μανασσή, Μιχαήλ Γλυκά, Ευσταθίου Θεσσαλονίκης και Νικήτα Χωνιάτη.

Πρόκειται για μία περίοδο με σημαντική ποικιλία ως προς τη μέθοδο συγγραφής της ιστοριογραφίας: χρονογραφίες από κτίσεως κόσμου (μία μάλιστα σε έμμετρη μορφή), ιστορίες οι οποίες αναφέρονται σε γεγονότα τα οποία έζησε ο συγγραφέας – είτε περιλαμβάνουν και παλαιότερες εποχές είτε όχι – ή οι οποίες ολοκληρώνονται πριν θίξουν σύγχρονα του συγγραφέα θέματα, ιστορίες επικριτικές και εγκωμιαστικές, ακόμη και ένα κείμενο γραμμένο από τη μοναδική γυναίκα ιστορικό που μας έδωσε το Βυζάντιο. Ο κάθε ιστορικός είχε φυσικά τους δικούς του στόχους και προσπάθησε να τους επιτύχει με τα μέσα που ο ίδιος θεώρησε ως πιο κατάλληλα, συμπεριλαμβανομένης φυσικά και της γλώσσας του σώματος η οποία, ανάλογα με παράγοντες που ελπίζουμε ότι θα εντοπίσουμε κατά την εκπόνηση της διατριβής, σημειώνει σημαντικές διακυμάνσεις, τόσο ως προς τον όγκο όσο και σχετικά με τον τρόπο με τον οποίο χρησιμοποιείται (π.χ. διαφορετικές εστιάσεις). Ωστόσο, για την

εξαγωγή ασφαλών συμπερασμάτων η έρευνά μας θα επεκταθεί στη συγκριτική μελέτη ιστοριογραφικών έργων προγενέστερων συγγραφέων και εποχών.

Εξετάζοντας τα κείμενα θα επιχειρήσουμε να απαντήσουμε σε ορισμένα ερωτήματα:

- Ποιοι συγγραφείς χρησιμοποιούν περισσότερο και ποιοι λιγότερο στην αφήγηση τους τη γλώσσα του σώματος;
- Τι επιδιώκουν με τη χρήση της γλώσσας του σώματος; Πότε τη χρησιμοποιούν και γιατί;
- Πού συγκλίνουν και πού απομακρύνονται οι συγγραφείς μας;
- Σε τι διαφέρουν οι αφηγήσεις γεγονότων τα οποία αναφέρουν ως αυτόπτες μάρτυρες από αυτά τα οποία αναπαράγουν από πηγές; Στη δεύτερη περίπτωση, σε τι βαθμό αντιγράφουν τις πηγές τους;
- Τι χρωστούν σε αρχαιότερους συγγραφείς, όχι μόνο αυτής της περιόδου αλλά και προηγούμενων, και τι καινούργιο προσφέρουν οι ίδιοι;
- Στηρίζονται σε προγενέστερα έργα φυσιογνωμονικής και, αν ναι, σε τι βαθμό;
- Οι διαφορές που θα εντοπίσουμε, εξαρτώνται από το διαφορετικό λογοτεχνικό είδος, προκλήθηκαν από το πέρασμα του χρόνου και τις αλλαγές στις προτιμήσεις του κοινού ή αφορούν κυρίως το προσωπικό στιλ του συγγραφέα και τους στόχους που έχει θέσει;
- Σε τι εστιάζει ο κάθε αφηγητής (συγκεκριμένες κινήσεις, συγκεκριμένα πρόσωπα); Περιγράφονται κινήσεις μεμονωμένων ατόμων ή ομάδων;
- Τι προσπαθούν να πετύχουν περιγράφοντας πράξεις κλπ. οι οποίες δεν πραγματοποιήθηκαν ποτέ;
- Γιατί περιγράφουν ένα περιστατικό με ακρίβεια και λεπτομέρειες, ενώ ένα άλλο το προσπερνούν με μία απλή αναφορά;
- Καθώς η πλειονότητα επικεντρώνεται - σε ό,τι αφορά τη γλώσσα του σώματος - σε στρατιωτικά εγχειρήματα, γιατί ορισμένοι επιλέγουν να αναφέρουν και σκηνές από την καθημερινή ζωή;
- Πώς παρουσιάζουν το ίδιο γεγονός διαφορετικοί ιστορικοί; Σε τι διαφέρουν;
- Μπορούμε να αντλήσουμε πληροφορίες για την καθημερινή ζωή ή ακόμη και για τα ιδανικά των Βυζαντινών μέσα από τη γλώσσα του σώματος, όπως αυτή εμφανίζεται στα κείμενα αυτά;
- Κατά πόσο τα γεγονότα τα οποία αναφέρονται, έλαβαν χώρα όπως τα αφηγούνται;

ΕΝΔΕΙΚΤΙΚΗ ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

- M. Alexiou / D. Cairns (εκδ.), *Greek laughter and tears. Antiquity and after* [Edinburgh Leventis Studies 8], Edinburgh 2017
- Barton, T. S., *Power and Knowledge. Astrology, Physiognomics, and Medicine under the Roman Empire*, Michigan 2002
- Boegehold, Al., *When a gesture was expected*, Princeton 1999
- J. Bremmer / H. Roodenburg (εκδ.), *A Cultural History of Gesture From Antiquity to the Present Day*, Oxford 1991
- Burrow, J. A., *Gestures and Looks in Medieval Narrative*, Cambridge 2002
- Davies, G., *Gender and Body Language in Roman Art*, New York 2018
- Evans, El. C., *Physiognomics of the ancient world* [Transactions of the American Philosophical Society, vol. 59, part 5], Philadelphia 1969
- Hatzaki, M., *Beauty and the male body in Byzantium. Perceptions and representations in art and text*, New York 2009
- Hunger, H., *Βυζαντινή Λογοτεχνία. Ἡ λόγια κοσμική γραμματεία τῶν Βυζαντινῶν*, Αθήνα 2010
- Kazhdan, Al. σε συνεργασία με S. Franklin, *Studies on Byzantine Literature of the Eleventh & Twelfth Centuries*, Cambridge – New York 1984
- Korte, B., *Body Language in Literature*, Toronto – Buffalo – London 1997
- Rohrbacher, D., *Physiognomics in Imperial Latin Biography* [Classical Antiquity, Vol. 29, No. 1], 2010, σ. 92-116
- Turner, B. S., *The Body & Society. Explorations in Social Theory* [Theory, Culture & Society], 3^η έκδοση, Los Angeles – London – New Delhi – Singapore 2008